# CHINESE POÉSIE ALS PARADIGMA VOOR INTERPRETATIE

Lieven Jonckheere

Sém XXIV 1975-1976

**Chinese poëzie = pointe van lacaniaanse interpretatie**

interpretatie = S – in verhouding tot I, S en R
interpretatie = verschillende verhoudingen tot S1
gebaseerd op JAM orientation lacanienne – oa via PMonribot (iNWiT6)

- S in verhouding tot I
  - *A reconnaît* = S > I
  - aal&structuur / linguiStiek & Hegel
  - interpretatie = *parole pleine* – à l'instar de l'Ics = Ubw formatie
    seksuele dubbelzinnigheid
- S in verhouding tot S (tot zichzelf)
  - *A manque*
  - fantasme / topologie oppervlakten
  - interpretatie – vijf wijzen
    - *ponctuation*
    - *coupure*
    - *allusion*
    - *citation/énigme*
    - *equivoque*
- S in verhouding tot R
  - *A n'existe pas*
  - sintoom / topologie borromeïsche knopen
  - interpretatie
    - act: manipulatie objet in transfert – soms iets zeer brutaal
    - poëzie: tov taal, ook *violence*? ("voor wie haar soms geweld aandoet")

ik: vier soorten interpretatie van/op de betekenaar
met telkens een soort artistiek/cultureel mikpunt

- via S – op S wijze
  - seksuele dubbelzinnigheid
    - via metafoor/metonymie (linguistiek)
    - Gongora
  - orakel
    - via pure S
    - Grieken
- via R – op R wijze
  - coupure
    - via coupure S
    - Zen
  - equivoque
    - via écriture
    - Joyce
  - poëzie
    - via stem
    - Chinees

**drie types poëzie in Lacans enseignement**

poëzie als paradigma/mikpunt voor interpretatie in elke tijd van Lacans onderwijs

- S>I = Franse/Europese poëzie = metaforische poëzie
  cfr Victor Hugo – "Booz endormi" = *point de capiton*
  - cfr instance de la lettre
    - *Verdichtung=condensation=métaphore = surimposition S, substitution S au S → franchissement de la barre → effet de signification* of *avènement de la signification – qui est de poésie ou de création*
    - *Verdichtung, pour condenser en lui-même la Dichtung, indique la connaturalité du mécanisme à la poésie, jusqu'au point où il enveloppe la fonction proprement traditionnelle de celle-ci*
  - Cfr titel Mythe individuel du névrosé ou poésie et vérité dans la névrose
- S tov S = ????
- S tov R = Chinese poëzie – geschreven
  - nog stap verder dan Joyce XXIII
  - XXIV 1976-1977 L'insu que sait de l'une bévue s'aile à mourre
    4 vermeldingen (te herleiden tot 3 bijdrages)

achtergrond
discussie einde 18/01/77

**vermenging poëzie/schilderkunst of woord/beeld**

- vraag ivm preverbale in beeldende kunst
- antwoord Lacan ivm art in het algemeen
  - *au-delà du symbolisme.*
  - *un savoir faire (et le symbolique est au principe du faire)*
  - *pas un préverbal – mais un verbal à la seconde puissance (…) un hyper-verbal (…) un dire il y a plus de vérité dans le dire de l'art que dans n'importe quel blabla*

vermelding 1
15 mars 1977

**interpretatie laten inspireren door linguisterie (XX) of Chinese poëzie (XXIV)**

- *philosophie* – vanuit de linguïstiek
  *linguistique*
  - *science très mal orientée*
  - *efface cette violence fait à l'usage de la langue*
  - *champ de l'escroquerie*
- *psychanalyse* –vanuit de linguisterie (XX) of Chinese poëzie (XXIV)
  - *linguisterie*
    *signifiant*
    - *effets de sens double, duplicité de sens, ambiguïté*
    - *la langue = fruit d'un mûrissement, quelque chose se cristallise dans l'usage*
  - *poésie*
    - *inspiration par quelque chose de l'ordre de la poésie*
    - *psychanalyse & poésie*
      - *escroqueries qui tombent juste par rapport à ce qu'est le signifiant*
      - *violence faite à cet usage de la langue*
        *(cfr preuves: DANTE poésie amoureuse)*
      - *imaginairement symbolique (S inclus dans l'I)*
        *= vérité concernant rapport sexuel (S qui ferait qu'un homme reconnaîtrait une femme): il n'y a pas*
        *= pas de vérité sur le R puisque le R exclut le sens*
        cfr *symboliquement R = R inclus dans le S = symptôme = seule chose qui conserve un sens dans le R)*
        *cfr réellement S = S inclus dans le R = mensonge)*
        *cfr symboliquement I = I inclus dans S = géometrie)*

vermelding 2
15 mars 1977

**nieuwe poëzie = *parole vide* zonder *sens* maar met *signification***

- vroeger onderscheid
  - *parole pleine* = metafoor
    - *vérité qui se réfère au 'sens'*
      *sens = double sens*
    - *désir a un sens*

    dit is de eerste interpretatie – à l'instar de l'Ics
  - *parole vide* = metonymie
    - *volonté de sens = éliminer le double sens (…) faire qu'il n'y ait qu'un sens*
- nieuw onderscheid
  - *parole pleine* = metafoor
    - *vérité qui se réfère au 'sens'*
      *sens = double sens*
    - *le désir a un sens*

    niet meer zo interpreteren
  - *parole vide* = nieuwe definitie (niet meer metonymie, maar letter !!)
    nieuwe interpretatie = poésie ratée = tour de force
    - *n'a qu'une signification (Bedeutung = belang* – het genot dat in bv symptoom schuilt)
      *pur nœud de mot avec autre mot*
    - *faire qu'un sens soit absent*
      *sens absent remplacé par la signification (oa amour (courtois))*

- vermelding 3 en 4
  15 mars & 19 avril 1977

***réveil* door *interprétation poétique***

- uitgangspunt: *discours / S reçus* doet slapen
  - definitie *discours = S reçus*
    *enfant n'invente pas le S, il le reçoit*
    *langage tient à l'homme*
    sujet valt samen met S, identificatie
  - *intention discours (S reçus):*
    *ordonner, porter le commandement, impératif*
  - *effet discours (S reçus):*
    - *suggestion, hypnotique, endormant*
    - niet direct via intentie, maar via *sens Ics*
      *nous restons collés toujours au sens – sens = ce qui résonne à l'aide du signifiant, mais ça va pas loin, c'est plutôt mou, ça tamponne*
      *dès que l'homme dort il une-bévue à tours de bras* (dromen als Ubw formaties, *sens*)
      *maladie mentale = Ics: se réveille pas* – wel door nachtmerrie!!
- mogelijkheid om uit hypnose door *sens* van discours te ontwaken
  *réveil* (of minstens *sidération*)
  - wat is *réveil*
    *ouverture au R sous son aspect d'impossible*
  - wat wekt? *S nouveau! (↔ S reçus)*
    - *si ce qui se présente et représente est sans aucune espèce de sens – contrairement à l'usage qu'on fait habituellement du S → comme le Réel*
    - *quand on ne comprend pas le discours → autre chose que le sens qui résonne*
  - hoe *inventer/forger S nouveau*
    - forceren taal *(cfr violence à la langue, S reçus)*
      *forçage par où on peut faire sonner autre chose que le sens*
      *impossible du R ne s'écrit que par force, quand on force un peu le discours*
    - twee wijzen om taal te forceren
      - *ton: vérité dite d'un certain ton*
      - *écriture (poétique)*

- modellen/paradigma's voor interpretatie (= *S nouveau*) *qui réveille*
  - geen model voor interpretatie (dus geen *S nouveau*)
    - *traduction*
      *métalangage*
    - *science* (+ religie)
      *réveil difficile, et suspect – ne présume aucun réveil*
      immers *reste suspendue à l'idée de Dieu (sens=religieux)(Dieulire)*
      cfr linguistiek (als logisch systeem)
      - *science très mal orientée*
        *deux versants ou système d'opposition qui font la loi du discours = c'est cela même qu'il nous faudrait surmonter*
      - *ne se soulève que dans la mesure ou Jakobson aborde les questions de poétique*
        - *métaphore & métonymie n'ont de portée pour l'interprétation qu'en tant qu'elles sont capables de faire fonction d'autre chose – ce par quoi s'unissent étroitement le son et le sens*
        - *pour autant qu'une interprétation juste éteint un symptôme la vérité se spécifie d'être poétique - pas du côté de la logique articulée qu'il faut sentir la portée de notre dire.*
    - esthetica/rethoriek
      *éteindre la notion de beau – nous n'avons rien à dire de beau*
    - poëzie van waarheid + *poésie dite*
      - *vérité se spécifie d'être poétique*
        (cfr *structure de fiction/Dichtung* van vérité)
      - *vérité réveille-t-elle ou endort-elle? dépend du ton dont elle est dite*
        in principe: *poésie dite endort*
  - wel model voor interpretatie (dus wel *S nouveau*)

- wel model voor interpretatie (dus wel *S nouveau*)
  - witz
    - hoe:
      - *se servir d'un mot pour un autre usage que celui pour lequel il est fait*
      - *ne se tient que d'une équivoque*
      - *chiffonnage (cfr telescopering Joyce) dans lequel réside son effet*
      - *bv famillionnaire*
    - grens:
      - *on essaie*
      - Freud: *ambiguité notion d'économie, qui fonde la valeur* = *Lustgewinn* uit *sens*
        Lacan: wil *pratique sans valeur (= sans sens),* dus *Witz* zonder *Lustgewinn??*
  - *écriture poétique chinoise* = *pouâte* = poëzie van R
    - *poètes chinois* (via Cheng)
      - noodzaak:
        *ne peuvent pas faire autrement que d'écrire*
      - hoe:
        - *astuce*
        - *contre-point tonique fait glisser de la tonalité à la modulation*
          contrepoint tonal cfr Cheng 63
      - *effect:*
        - *ça se chantonne* (geschreven poésie wordt gezongen=geïnterpreteerd?)
        - *effet de sens, mais aussi bien effet de trou*
        - *l'écriture n'est pas ce par quoi la poésie, la résonance du corps, s'exprime*
          (*l'écriture n'est-ce pas par quoi la poésie, la résonance du corps, s'exprime – poésie exprime la résonance du corps par l'écriture)*

- interprétation poétique
  - Chinees model
    *écriture poétique chinoise = dimension de ce que pourrait être l'interprétation analytique*
    *il n'y a que la poésie (chinoise?) qui permet l'interprétation*
  - hoe
    - SAndré: charmeert, betovert, verleidt, bezweert het ongeletterde genieten, windt dat ongeletterde genieten om haar vinger – via de *pure modulation du signifiant*, de muziek van de betekenaar (stembuiging, toon, klankspel)
      cfr slangenbezweerder tov dooreen krioelende gifslangen van het polymorf perverse genot
      genot 'beschaven' via poëtiserende herschrijving van het spreken van de analysant
      analyticus moet VA analysant doen 'zingen'
    -
  - Effect
    - effect inzake liefde
      - tegen oude liefde: *foisonnement de bavardage, indigne*
      - naar een nieuwe liefde? *du nouveau dans l'amour (plus digne, plus civilisé)* via *du nouveau dans l'interprétation*? –nieuwe taal leidt tot nieuwe liefde
    -
  - haalbaar?
    - einde analyse
      - allemaal *parenté*
        *tout s'engloutit-il dans la parenté la plus plate, gens ne nous parlent que de cela – pourquoi la psychanalyse oriente-t-elle vers leurs souvenirs d'enfance?*
      - te weinig *poète*
        - *pourquoi est-ce qu'ils ne s'orienteraient pas vers l'apparentement à un poète, un poète entre autres, n'importe lequel*
        - wel met behoud Ubw
          *même un poète est très un débile mental*
    - positie analyticus
      - *je n'arrive plus, dans ma technique (interprétation), à ce qu'elle tienne: je ne suis pas assez poète*
      - *je ne suis pas un poète, mais un poème. Et qui s'écrit mal, malgré qu'il ait l'air d'être sujet* (preface XI, 1976, AE 572
      - bij einde analyse & positie analyticus gaat het om speciaal type *poète* dat onbereikbaar blijft nl *pouâte* (JAM *poâte*)
        - woord bestond al
          XIX°: boerendochters naar Parijs, spraken 'moi' nog uit als *mwè*, in Parijs is dat *mwa* geworden →
          denken dus dat het chic is om *è* als *a* uit te spreken: paradigma waarmee ze vaak belachelijk gemaakt worden in novelles is *pouâte*
        - maar wel neologisme/equivoque van Lacan
          joyceaanse *téléscopage signifiants:*
          - *poète* = dichter
          - *pâte* = allerlei ingrediënten dooreen gemengd
          - *pouah!* = uitroep van *dégoût* (cf obscénité lalangue)
          - *potasser* = blokken, hengsten, vossen, uw best doen als student, om iets te leren

**DE CHINESE POËZIE (ÉN CALLIGRAFIE) IN DE CHINESE SCHILDERKUNST**
principes poëzie (én calligrafie) duidelijker in de schilderkunst

- **Shitao – "Propos sur la peinture du moine Citrouille amère" (iets na 1700)**
  tractaat over schilderkunst
  - vertaling en commentaar daarop door Pierre Ryckmans uit 1966
    *Les propos sur la peinture de Shitao* , Arts asiatiques, t.XIV, Paris, 1966 (later in boekvorm, voorwoord 1968, publicatie 1970
  - Lacan verwijst daarnaar in Sém XIV 1967 (zonder naam!)

- **Pierre Ryckmans**
  - kleinzoon burgemeester Antwerpen
  - politieke en esthetische geschriften ivm China
    - esthetische geschriften onder eigen naam
    - politieke geschriften onder andere naam: Simon Leys – oa ontmaskering Mao in jaren 70, controversieel in linkse middens (waaruit ECF en JAM komen)
  - probleem met naam! onlangs diplomatieke rel – woont en werkt in Australië, door vergeten bepaalde formaliteit verspeelden zijn kinderen hun Belgische nationaliteit

- **Shitao**
  - geboren 1641 – gestorven 1707
  - veel namen
    - prins: echte naam – prinselijk bloed
    - boeddhistische monnik: monnikennaam – omwille van veiligheidsoverwegingen in klooster
    - schilder: officiële bijnaam Shitao + meer dan 30 omschrijvingen van zichzelf als schilder: oa bittere pompoen (reden: zeer bittere pompoen, die echter zijn bitterheid niet afgeeft aan andere groenten als je hem daar samen mee kookt, houdt bitterheid voor zichzelf, niet besmettelijk – cfr positie einde analyse??)
    - door die namenchaos nooit populair geworden bij grote publiek, niet identificeerbaar – ook al is hij juist de grote vertegenwoordiger van het 'individualisme' (los van het academische)
  - van vele markten thuis, veel competenties
    - schilder – in eerste instantie – heden als een van de groten erkend
    - dichter – zoals alle Chinese schilders
    - filosoof – achteraf bekeken een der belangrijkste filosofisch-esthetische 'manifesten' nl *Propos sur la Peinture*

- **"Propos sur la peinture du moine Citrouille amère"**
  - iets na 1700
  - manifest
    - uitzonderlijke stijl: niet aforistisch, niet anekdotisch (namen), niet technisch)
    - een der belangrijkste filosofisch-esthetische 'manifesten'
  - veel invloeden integrerend
    - antieke Chinese cosmologie
    - confucianisme
    - boeddhisme (Chan-boeddhisme = belang 'zien' boeddha in realiteit (epifanisch?))
    - vooral Tao (Tao te Ching)

- **Shitao als één van Lacans chinese referenties (volgens Cheng)**
  - **esthetiek**: Shitao (mengeling van alles)
    belangrijkste filosofisch-esthetisch geschrift in China
  - **poëzie**: geen klassieke referentie (enkel via Cheng)
    - twee karakteristieken die eigenheid Chinese poëzie uitmaken
      - inhoudelijk (Ane): alles is metafoor – en daardoor wordt alles metonymisch
        - enkel met natuurelementen = metaforen
        - *lien* tussen metafoor en metonymie: hoe meer metafoor hoe rijker *réseau métonymique* gegenereerd (leidt tot pure metonymie
          cfr eerste Lacan: enkel hier en daar metafoor (Ubw formatie) in VA → laatste Lacan: elk woord in VA is metafoor (lalangue)
      - vormelijk (Lacan et la pensée chinoise): écriture ogv trait unaire
        ogv ideogrammen – die dan bepaald systeem vormen
        - ideogram/*signe*
          combinatie *traits unaires* rond *centre*, volgens bepaalde regels, maar met eindeloze variaties
        - systeem ideogrammen/*signes*
          elk ideogram = autonome en niet varieerbare *unité* → combinatie ideogrammen verdunt hun *pouvoir signifiant* weinig
          *ellipse volontaire & combinaison libre* → zowel binnen als tussen de tekens *le Vide-médian joue à pulvériser l'emprise de la linéarité unidimensionelle*
    - twee analyses Cheng samen met Lacan
      - Ts'ui/Cui Hao – "het paviljoen/toren van de gele kraanvogel"
      - Wang Wei – "Le Lac Qi"
        - man/vrouw
        - *montagne verte / nuage blanc* = 2 metaforen in metonymische verhouding
  - **ontologie**: Tao Te Ching
    - situering
      - 300 voor Christus – door Laozi (Lao Tseu)
      - naam
        - Ching = canonieke boek
        - Tao = weg, onnoembare weg van het universum (1-37)
        - Te = deugd van die weg (38-81)
      - 81 heel korte hoofdstukken (soms maar vier regels)zeer ambigu (oa door ontbreken grammatica bv werkwoorden infinitief)
        zeer sterk verschillende vertalingen, dus moeilijk 'moraal/levensvoering op te baseren!!
    - *nom/innommable*
      hfst 1: *voie qui peut s'énoncer n'est pas la voie pour toujours, le nom/parole qui peut se nommer n'est pas le nom pour toujours*
      Tao = *voie/parole* (Chinese bijbel vertaalt Griekse *Logos*=woord als Tao!)
      etymologie Tao = voor van ploeg (en de boer hij ploegde voort) – Tao=*trait*
    - *un/trait*
      hfst 42: Tao (*vide primordial*) → 1 (*souffle primordial*) → 2 → 3 → 10.000 *êtres* (realiteit) die Ying en Yang combineren (Yin/duister/vrouw/receptief/geen*d*/geen*naam* op rug – Yan/licht/man/actief/met*d*/met*nom* in armen) → *souffle du vide-médian* zorgt voor harmonie tussen Ying en Yang
    - *vide/vacancy*
      hfst 42 & 11: wiel slechts werkend door leegte van naaf, pot is maar pot door zijn leegte, etc (cfr Sém VII)

- **ethiek**: Mencius (confucianisme)
  - naïviteit van 'aangeboren' goedheid Sém VII
  - *grand moi / petit moi*
  - etc

- **esthetiek Shitao**
  - Lacan 3 elementen/tijden: chaos → réceptivité/vide → Un (centraal voor Lacan)
    - oorspronkelijke **chaos = ying-yang** (hfst 7)
      - Lacan niet expliciet
      - fusie yang/man/pinceau/activiteit/aarde met ying/vrouw/inkt/immobiliteit/hemel
      - cfr anekdote: om van Chaos een mens te maken, maken *Forme* en *Sans-Forme* elke dag één gat in Chaos → na het zevende gat sterft Chaos
        NB: père Wieger vertaalt, verkeerdelijk, *Forme=Etourdi* en *Sans-Forme=emporté* → titel Lacan?
      - oorsprong – maar iets van die oorspronkelijke chaos moet in eindresultaat 'bewaard' blijven, ondanks passage doorheen *Un (Unique trait de pinceau)*
      - cfr Hfst 1
        yin/yan nog niet gescheiden = *suprême simplicité* (cfr onbewerkt blok hout)??
    - **vide = réceptivité** (hfst 4)
      - chan-boeddhisme met belang epifanie = *illumination* vanuit *instant de R pur*
        bv Boeddha is een raap van 1kg uit Kemmel
      - bevorderen door: poëzie lezen, brullen, zich bezatten
      - kwaliteit kunst hangt af van morele kwaliteit artiest
      - voorwaarde voor *unique trait de pinceau*
    - ***un = unique trait de pinceau*** (penseelstreek, penseeltrek) (hfst 1)
      - Lacan expliciet ivm *trait unaire* (XIV, 26/04/67: yi = 1 = trait)
      - horizontale trek bij verticaal schrift ↔ bij ons: verticale trek bij horizontaal schrift)
      - *un seul, un simple trait = unique trait*
      - in verhouding tot inkt
        *avoir du pinceau* (vorm/ trekken) of *avoir de l'encre* (contrast)?
        toch overwegend belang penseeltrek, moet aanwezig blijven, zelfs al is die onzichtbaar – dus geen lavis via bv opblazen poeder
      - *trait de pinceau ≠ trace de pinceau*
        *traces de pinceau* mogen niet te zien zijn – geen sporen van de inspanning, van waar penseeltrek begon of eindigt
        Tao: *ne pas laisser de traces*
      - *pinceau* in verhouding tot lichaam
        - *à main levée* = gefixeerde eenheid hand/vingers/penseel
          vrijheid begint pas vanaf pols (*poignet vide*)
        - verticaal houden borstel ↔ Shitao houdt zich daar niet aan!!
      - hele werkelijkheid vanuit ene penseeltrek
        - basis van 10.000 *traits* (schilderkunst creëert hele werkelijkheid)
        - niet alleen meer voor landschap (vroeger), maar ook voor mensen, dieren, dingen
        - ultieme werkelijkheid via Ene penseeltrek
          begin (kind) = einde (meester) – terugvinden eerste trek

- hele schilderkunst vanuit ene penseeltrek
  - schilderen=schrijven (zelfde woord, komt daar uit) –
  - schilderij zonder penseeltrek is geen schilderij=écriture
- verdicht cosmologie/Taoisme/confucianisme/chan-boeddhisme
  cfr *souffle primordial uit vide originel (Un)*
- Shitao: *unique trait de pinceau* ↔ *dots/splatters*
  - trek
    - *contours* = beendergestel – vooral bergkam/top (*cime*)
    - *rides* (ribbels) = spieren – accidenteert de contours, zodat die primaire *trait* van de *contour* quasi onzichtbaar wordt
      hele typologie (hfst 9) – altijd te maken met de typische erosie van de berg – Lacans *écriture=ravinement* in Lituraterr

    maken samen ahw schrifttekens
  - vlek
    - lavis: blad nat, kleur met penseel inbrengen, maar zonder *traces van trait* na te laten!!
    - *points/dots* – met penseel drukken – verwonderlijk dat Shitao het daarover niet had, meeste van 'ugly dots', uitvinder van points (wou niet zeggen hoe hij die zette – geen geheim ivm traits, wel geheim ivm dots)
      schilderij 10.000 ugly dots (10.000 = realiteit in haar verscheidenheid)

- ikzelf nog een aantal andere elementen
  - invloed calligrafie
    - plaatsing traits, en volledige tekens, tov elkaar, positionering, als in een dialoog – cfr *contrapposto* renaissance schilderkunst
    - eerst calligrafie: *lettrés* hebben immers politieke macht
      dan pas komen ze tot schilderkunst, waarbij ze afstand nemen van het ambachtelijke figureren van de werkelijkheid: ze 'schrijven' hun schilderijen
  - invloed poëzie: uitwisseling idealen poëzie en schilderkunst (hfst 14)
    - cfr taalgebruik
      - *peinture=écriture* (geen woord voor peinture!)
      - *poème = peinture invisible/sonore – peinture = poème visible/muet*
    - theorie Qian Zhongshu (1947)
      poëzie en schilderkunst worden elkaars ideaal – en proberen zo hun eigen condities te overstijgen
      - ideaal poëzie = puur schilderij
        - schilderen volle realiteit
        - "als een gravure" (= alle realistische details, ambachtsman
        - hoe?
          - via lege woorden?
          - Cheng (met Lacan): pure metonymie gecreëerd door interrelatie van woorden die allemaal metaforisch zijn
      - ideaal schilderkunst = puur gedicht
        - oproepen leegte – via fragmenten (litotes = verkleinen of ontkennen met als doel de zaak des te beter te doen uitkomen, bv "niet dwaas" – ellips = weglaten woorden die er door lezer/toehoorder makkelijk bij gedacht kunnen worden – allemaal vormen van metonymie = algemene term)
        - tegengestelde van gravure (alle realistische details, ambachtsman)

- procédés interpretatie (hfst 11)
  procédé (woord) = *short cut* = veel uitdrukken door weinig (weer metonymie)
  verschillende procédés
  - aandacht op scène (voorgrond) of op achtergrond trekken
    (cfr Gestaltreversibiliteit)
  - inversie
    bomen scheef / bergen recht of omgekeerd (cfr cursiveren)
  - toevoegen expressieve elementen
    boompje op berg
  - *rupture*
    inhoud: niets volledig tonen, slechts fragmenten – oa belang wolken, mist, rook
    vorm: elke penseeltrek moet ergens onderbroken zijn
    cfr Wang Wei (dichter en schilder): basis en top van toren/boom onzichtbaar
  - *vertige*
    tonen wat onbereikbaar is – bergtop, steil en afgesneden door kloven, onderbroken bruggen

cfr Cheng
eerst S tout seul = letterlijke vertaling
van daaruit dan eindeloze traduction = traduction interprétée (cfr interpretatie in psychosen)